

HƏSRƏT ŞIXƏLİYEV*Azərbaycan MEA-nin Arxeologiya və Etnoqrafiya
İnstitutu" İlk orta əsrlər arxeologiyası" şöbəsinin
dissertantı**E-mail: Hesret.Shixaliyev@mail.ru***QARAMANLI TAYFASI***Açar sözlər: zaman, güzgü, xalq, mübarizə, iqtisadi -siyasi**Ключевые слова: время, зеркало, люди, борьба, экономико-политический,**Key words: Time, mirror, people, struggle, financial-economic*

Azərbaycan xalqı dünyanın qədim və mədəni xalqlarından biridir. Azərbaycan tarixinin mühüm məsələlərindən biri də tayfaların həyat yolunu və onların cəmiyyətdə mövqeyini öyrənilməsidir. Onun tədqiqi cəmiyyətin inkişafının müxtəlif pillələrində onların dini etiqadlarının öyrənilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir və tarixi öyrənməyə kömək edir, onu daha da zənginləşdirir. Tarixin öyrənilməsi tarix üçün, bu günümüz, gələcəyimiz üçün lazımdır. Keçmişini bilməyən bu gününü, gələcəyini qura bilməz. Tarix bizim yolumuza işıq tutur, düzgün yola istiqamətləndirir. İnsan da onun keçmişi haqqında təsəvvür yaratmaq tarixçinin borcudur. Hər bir tarixçi öz dövrünün övlədidir. Onun yazdığı əsərlər də yaşadığı ölkənin və zamanın güzgüsü olmalıdır.

Torpağını, vətəni, xalqını sevməyəndən Vətəndaş olmaz. Bu daşı Vətənə layiq olmayan insan nə qədər üst-üstə qoysa, ucalacaq, ucalacaq, yenə də yerə düşüb parcalanacaqdır. Çünki bu daş bünövrədən hallalıqla hörülməyib. Vətəni, xalqını, torpağını sevəsən ki, səndən vətən-daşı olsun. Bu daşı hörmək üçün məhlul sənin qürurun və damarlarında axan qanıdır. Hər kəs millətə, xalqına, vətəninə xidmət edərsə, o insan həmişə millətə, vətənə və xalqının başında duracaq və həmişə də başı uca olacaq, dünyasını dəyişəndən sonra da onların məhəbbəti insanların ürəyinin başında olacaqdır. Əlbətdə hər bir insan doğulduğu boya -başə catdığı yeri, yurdunu unutmamalıdır.

Qaramanlı tayfasının Səfəvilərin hakimiyyəti dövründə tutduqları mövqeyinin öyrənilməsi yəqin ki, tarixə nəzər salanların yoluna çıraq tutmuş olar və bu çiraqın işığında bir çox mətləblər üzə çıxmış olar. Şübhəsiz ki, bu məqalədə Qaramanlı tayfasının iqtisadi -siyasi və hərbi həyat dövrünün öyrənilməsini hərtərəfli, geniş şəkildə əhatə etmək mümkün deyildir. Qaramanlı tayfasının tarixinin ətraflı və daha dərinəndən araşdırılması Azərbaycan tarix elminin qarşısında duran aktual və zəruri məsələlərdən biridir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini, istiqlaliyyətini bərpa etdikdən sonra xalqımızın uzun illər ərzində yaratmış olduğu zəngin tarixin daha dərinəndən öyrənilməsi tədqiqatçılarımız qarşısında geniş imkanlar açmışdır.

Azərbaycan xalqının etnogenizində iştirak etmiş tayfalardan biri də Qaramanlı tayfasıdır. Bəzi alimlər Qaramanlı soyunun Anadoludan, Qaraman bəyliyindən gəldiyini güman edirlər. Qaramanlıları Türkiyədə fəaliyyətdə olmuş Qaramanoğulları bəylərbəyliyi ilə qarışdırırlar. Adların eyni olması çaşbaşlıq yaratmışdır.

Qaraqoyunluları təşkil edən əsas tayfalar bunlardır: Baharlı, Sədli, Qaramanlı, Alpout, Duharlı, Cagirli, Hacili, Ağacəri. Qaraqoyunlular XIV əsrin sonlarında gərqi Anadoluda

bəylik yaratmış və onun əsasını qoyan şəxs Bayram Xoca olmuşdur. Qaraqoyunluların Azərbaycanda hakimiyyətinin möhkəmlənməsində Qaramanlı tayfalarının rolu olmuşdur.

XIV yüzilliyin sonlarında Bərdə və Gəncəni idarə edən Tərəkəmə kələntərlərindən birinin adı Qaraman bəy idi. Qaraman bəy Qara Yusif bəy Baranlı-Qaraqoyunluya qulluq edirdi. Vəfat edəndən sonra vilayəti oğulları idarə etməyə başladılar. Elə bu dövrdə Əmir Teymurun yürüşləri başlandı. Qaraman bəyin oğulları Yarəhməd bəy və Şirzad bəy Əmir Teymura qarşı çıxdılar. Lakin yenilib qaçdılar. Əmir Teymur Qarabağı özünün xas qışlağına çevirdi. Qaraman bəyin oğulları Qarabağda Əmir Teymurun vəfatından sonra göründülər. Şirzad bəy Teymurlulara tabe olub qulluq göstərsə də Yarəhməd bəy Qaramanlı yağılığından əl çəkmədi.

Ölkənin ayrı-ayrı vilayətlərində teymurlulara qarşı başlanan mübarizədən istifadə edən Şirvanşah I İbrahim 1406-cı ildə Kür çayını keçərək Gəncəni və Qarabağın böyük bir hissəsini nəzarət altına aldı. Çünki Azərbaycanın feodal əyanları I İbrahimin nisbətən yaxşı silahlanmış qoşun hissələrinin təşkil edirdilər. Bununla belə, cənubi Azərbaycan əmirlərinin çoxu Azərbaycanın birləşdirilməsini istəmirdilər, onlar xalqın geniş əhvali-ruhiyyəsini nəzərə alıb müvəqqəti olaraq I İbrahimə sığınmışdılar. (1.20) Qaynaqların qeyd etdiyinə görə, bu dövrdə Qarabağın hakimi Qaramanlı tayfasından olan Yarəhməd olmuşdu. Bu zaman Gəncə və Qarabağ hakimi Yarəhməd Qaraman, Şirvanşah I İbrahim, Ərdəbil hakimi Bəstam Cagir, Şəki hakimi Seydi Əhməd Teymurlu Ömər Mirzəyə qarşı mübarizədə öz qüvvələrini birləşdirdilər. Ömər Mirzə birləşmiş qüvvələrlə döyüşə girməkdən çəkinərək geri döndüyü üçün Azərbaycanın şimal torpaqları Teymurlulardan tamamilə azad edildi. 1406-cı ilin mayında Şirvanşah I İbrahim Təbrizi ələ keçirsə də, Cəlairi Sultan Əhmədin Bağdaddan yürüş xəbərini eşidərək geri dönmək məcburiyyətində qaldı. Şirvanşah I İbrahimin Azərbaycan torpaqlarını birləşdirmək təşəbbüsü bir nəticə vermədi. Qarabağın Qaramanlı tayfaları Qaraqoyunlu tayfa ittifaqına daxil olaraq bu dövlətin siyasi tarixində əhəmiyyətli rol oynadılar. 1412-ci ilin dekabrında Qara Yusifin Şirvanşah I İbrahim, Şəki hakimi Seydi Əhməd və gürcü çarı Konstantinin birləşmiş qüvvələrinə qarşı döyüşdə Yarəhmədin rəhbərliyi altında "Qaraman əsgərləri" yaxından iştirak etmişdi. (2.160) Kür çayının sahilində baş verən bu döyüşdə Qara Yusif Qarabağ dəstələrinin yardımı ilə qələbə qazandı. (3.62) Beləliklə Kür çayının sahilində baş verən döyüşdə Qarabağın, Muğanın, Naxçıvanın silahlı dəstələri də Qara Yusifin tərəfində vuruşurdu. Məhz ona görə də I İbrahim və onun tərəfdarları bu döyüşdə məğlub oldular. Şirvan viran edildi və bir milyon baş mal-qara aparıldı. Şirvanşah I İbrahim, onun yeddi oğlu, qardaşı Bəhlul, məsləhətçiləri qazı Bəyazid və əmir Hüsəng, onların oğulları və Kaxatiya çarı Konstantin əsir alındı (1.22). (Nəcəfli T.H. Göstərilən əsəri, s. 58-59)

1420-ci ildə Qara Yusif döyüşlərin birində yaralandı və Təbriz yaxınlığında Ucan adlı yerdə öldü. Qara Yusifin ölümü Teymuri Sultan Şahruxun Azərbaycanı işğal etməsinə şərait yaratdı. Bundan istifadə edən Sultan Şahrux 1420-ci ilin dekabrında Araz çayını keçərək Qarabağa daxil oldu. Aran Qarabağında qışlayan Sultan Şahruxun hüzuruna Xəlullah qaradəsi Mənuçöhr və Azərbaycanın əmirləri ilə birlikdə onun yanına gəldi. Hakimlər arasında Qarabağ hakimi Yarəhməd Qaramanla yanaşı qardaşı Şirzad da olmuşdu. 1421-ci ilin aprelində Sultan Şahruxun Qarabağı tərk etməsi ilə teymurilərə qarşı Gəncə və Bərdədə Yarəhməd Qaramanlının üsyanı başladı. Teymuri tarixçisi Fəsih Xəvafi yazır ki, bu zaman Qara köpəkdə (hazırda Füzuli şəhərinin şimal-şərqində-T.N.) olan Sultan Şahrux oğlu Baysunqur Bahaduru Yarəhmədə qarşı göndərdi (4.188,190). Əmir Yarəhməd dönmədən

mübarizəsini davam etdirdi. Elə bu səyi ilə də sonralar Qaraqoyunlu dövlətində əmirəlümərə kimi yüksək vəzifə tutdu.

Faruk Sümer yazır ki, Yarəhməd Qaramanlı Gəncə-Qarabağ ətrafında Cağatay ulusundan vergi toplayan təhsildarlara hücum edərək mallarını əllərindən almışdı. Buna görə də, Şahrux Baysunquru Yar Əhmədin üzərinə göndərdi. O, Gəncəni tərk edərək Gürcüstan torpağındakı Esfərzən qalasına sığınsa da, aman verilərək Şahruxun hüzuruna gətirildi və əfv olundu. (5.226-227. Fəsix Xəvafi yazır ki, Sultan Şahrux Qaraqoyunlu İsgəndərlə Aləşgərd döyüşündə vuruşan zaman Yar Əhməd Qaramanlı Bərdə qalasından gətirilərək edam olundu (Xəvafi F. Gös. əsəri, s. 19). Qaraman bəyin uruğu sonralar Qaramanlı kimi tanındı. Qara Iskəndər bəy Baranlı-Qaraqoyunlunun böyük əmirələrindən biri də Piri bəy Qaramanlı idi. Piri bəy bir çox döyüslərdə şücaətlə vuruşub ad-san qazanmışdı. Sonralar Qara Iskəndərdən üz döndərüb Cahənşah bəyə qoşuldu. Qaraqoyunlu hakimlərindən ən qüdrətli si əlan Cahənşah dövrünün geniş məlumatlı şəxsiyyəti və bacarıqlı dövlət xadimi idi. Qara Iskəndər bu dönüklüyü ömrünün dönərgəsi ilə bağlamışdı. Piri bəy Cahənşah bəyin ölümündən sonra ara savaşılarına qatılmadı. Bərdəyə çəkilib sakit gün-güzəran keçirməyə başladı. Ölkəsini oğulları idarə edirdilər. Həsənəli bəy savaşıda yenilib Piri bəyin oğullarına pənah aparanda onlar da nə edəcəklərini tərəddüd etmişdilər. Bu barədə tarixçi Əbubəkr Tehrani yazır: "O, düşərgədən Bərdəyə qaçdı. Cahənşahın ölümündən sonra həmin viləyətin hakimi olmuş Piri Qaramanın övladları onu tutub Sahibqranın (Uzun Həsənin) hüzuruna göndərmək istədilər, sonra bu fikirdən daşınıb ona imkan verdilər ki, Ərdəbilə getsin və böyük şeyxlərin hüzuruna pənah aparsın (6. 250). XV əsrin sonlarında Ağqoyunlu dövlətini daxili çəkişmələr bürüdü. Getdikcə kəskinləşən mübarizə dövləti zəiflədən amillərdən birinə çevrildi. Ağqoyunlu dövlətinin hərbi qüdrətini sarsıtdı və süqutuna gətirib çıxardı. Ağqoyunlu ittifaqına daxil olmuş qəbilə və etnik qruplar da Qaraqoyunlu tayfaları kimi oğuz mənşəlidir. Mahmud Kaşğari (XI əsr) 24 oğuz qəbiləsinin adını bir-bir sadalamışdır. Qaramanlılar Ağqoyunlu dövlətinin süqutundan sonra Qızılbaşlara qoşuldular.

Şeyx Heydərin (1460-1488) 1488-ci ilin yazında, Dağıstana sonuncu yürüşü zamanında isə onun qoşununda Qaramanlı tayfası da var idi.

Ağqoyunlu Rüstəmin tərəfində Baysunqur əleyhinə çıxış edən Şeyx Sultan Əlinin (Heydərin böyük oğlu) silahdaşları arasında türkdilli qacar (Qarapiri bəy Qacar), şamlı (Hüseyn bəy Lələ Şamlı) və qaramanlı (Rüstəm bəy Qaramanlı) tayfalarının adları çəkilir. Sonuncu iki nəfər sağ cinaha başçılıq edirdi. Sultan Əli həlak olmazdan (1494) əvvəl İsmayılı

təriqət şeyxi vəzifəsinə təyin etdi və onu özünün ən yaxın silahdaşları ilə Mürid, Übanın məsləhəti ilə Ərdəbili tərk etdi və sağ qalmış qızılbaşların arasında olan Rüstəm bəy Qaramanlı İsmayıl barədə məlumat vermək üçün həmin dağa tərəf yola düşdü. Rüstəm bəy gecə yarısı öz adamları ilə gizlicə şəhərə gəldi. İsmayılı məsciddən götürüb adı çəkilən dağa yola düşdü və oğlanı Kərkan kəndində xətib Fərruxzadın evində gizlətdi. Mənsur bəy Qırçağı, Hüseyn bəy Lələ, Qırx Seyyidi Əli, Çulban bəy, Xadim bəy Xəlifə, Dədə bəy, Göy Əli bəy və digər sufilər özlərinin gənc rəhbərini təhlükədən harada daha yaxşı qorunmağın mümkünlüyü barədə məsləhətləşməyə başladılar. Qərara alındı ki, İsmayıl Məhəmməd bəy Türkmanla (İsmayılın bibisi Paşa xatunun əri) və onun qardaşı Əhməd bəylə çoxdan bəri yaxşı münasibətdə olan Rəşt hakimi Əmirə İshaqın evinə aparılsın. Bu səfər zamanı İsmayılı Rüstəm bəy Qaqmanlı, Əhmədi bəy və onun qardaşı Məhəmmədi bəy Türkman 80 nəfərlik qızılbaş dəstəsi ilə müşayiət edirdilər.

Səfəvi dövlətinin yaranması Azərbaycan tarixində mühüm hadisə idi. Ordu Azərbaycan tayfalarında təşkil olunurdu. Bu dövlətdə əhalinin etnik və mədəni birliyə çoxluğunu Azərbaycan türkləri təşkil edirdi. Daha doğrusu Qızılbaşlar tayfa birliyinin ilk yaradıcıları arasında Qaramanlılar da vardı. I Şah İsmayıl Səfəvinin çevrəsində Qaramanlı əmirlərindən Bayram bəy, qardaşı Rüstəm bəy, Qılıç bəy, Bəhram bəy, Əhməd ağa və digərləri yer tutmuşdular.

Onu burada qeyd edim ki, 1500- cü ilin sonunda Şamaxı yaxınlığındakı Gülüstən qalasının ətəyində Şah İsmayıl Fərrux Yasərlə döyüşə girməyə məcbur oldu. Fərrux Yasərin qoşununda 20 min atlı 6 min piyada var idi. İsmayılın qoşunundan sayca iki dəfə üstün olsalarda, qızılbaşlar məniyyətcə möhkəm və mətin idilər. Şeyxlərinə (İsmayıla) allah kimi səcdə edən müridlər ölümə sevinclə gedirdilər, səlnaməçilərin dediyinə görə, onlar” qurban olduğum, sədağa olduğum, piri, mürşüdüm “Allah, Allah” qışqıraraq döyüş meydanına atılırdılar. Bu döyüşdə iştirak edən qızılbaş sərgərdələri içərisində Bayram Qaramanlı, Qılıç bəy Qaramanlı da var idi. Bu İsmayılın tarixdə məlum olan ən qanlı döyüşlərdən biri idi. Şirvan qoşunu darmadağın edildi, Fərrux Yasər isə həlak oldu. (7. 206.)

Qaramanlı tayfasının nümayəndəsi olan və Səfəvilər dövründə yüksək vəzifə tutan iki qardaş haqqında qısa məlumatı burada qeyd etmək yerinə düşərdi.

Əbulmənsur Fərhad xan Həsəm sultan oğlu Səfəvi hökmdarı Şah Məhəmməd Xudabəndənin vaxtında Xorasan sərdarı idi. Bu o dövr idi ki, Şah Məhəmməd Xudabəndənin zəif xarakteri ucbatından ölkədə hərc-mərclik baş alıb gedirdi və bu da 1585-ci ildə Osmanlının Təbrizi tutaraq darmadağın etməsi ilə nəticələnmişdi.

Əbulmənsur Fərhad xan I Şah Abbas Səfəvinin hakimiyyəti dönəmində sarayda yüksək vəzifə tuturdu. Şahın heç kimə lütf etmədiyi "fərzənd" -övlad adına layiq görülmüşdü. Kəsdiyi başa sorğu-sual yox idi. Di gəl ki, savaşı meydanlarından çox, saray intiriqalarını xoşlayırdı.

1598-ci ildə özbəklər Xorasana hücum edəndə şah Fərhad xana 12 minlik ordu verib hücumçuları dəf etməyə göndərdi. Fərhad xan da ilk döyüşdən basılıb saraya qaçdı. Heç kimə məğlubiyyəti bağışlamayan I Şah Abbas Fərhad xana bir söz deməyib özü savaşa yollandı. Özbəkləri qovub Xorasandan çıxarandan sonra Fərhad xanı Herata bəylərbəyi təyin etdi. Fərhad xan bu təyinatı qəbul etmədi. İsrarla sarayda qalmasını istədi. Yersiz nazlardan bezən I Şah Abbas 1599-cu ildə Fərhad xanın başının bədənindən ayrılmasını əmr etdi.

Zülfüqar xan Həsəm Sultan oğlu qardaşının əksinə savaşı meydanlarını üstün tuturdu.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın böyük hissəsini Osmanlı hakimiyyəti altında olduğu müddət ərzində I Şah Abbas Azərbaycanı yenidən Səfəvi dövlətinin tərkibinə qaytarmaq fikrindən əl çəkməmişdir. o, Səfəvi dövləti tərkibində qalmış torpaqları vahid "Azərbaycan vilayəti" adı altında idarə edirdi Qərargahı Ərdəbildə olan bu inzibati vahidin ilk hakimi fəzifəsinə 1592-cü ildə Zülfüqar xan Qaramanlı hakim təyin edildi və bu ərazidə siyasi-iqtisadi sabitliyə nail oldu.

I Şah Abbas Xəzərin cənub sahillərindəki vilayətlərin (Gilan Mazandaran Asrabad və s.) müstəqilliyə olan meyillərini aradan qaldırmaq məqsədi ilə ardıcıl hərbi əməliyyatlar həyata keçirirdi. Bu əməliyyatlara ümumi rəhbərliyi I Şah Abbas, hərbi komandanlığı isə Fərhad xan Qaramanlı icra edirdi. I Şah İsmayılın məşhur sərgərdələrindən olmuş Bayram xan Qaramanlının xələfləri (Fərhad xan, Zülfüqar xan, Əlvənd sultan) XVI əsrin 90 -ci illərin başlanğıcında Səfəvi dövlətini siyasi həyatında önəmli rol oynamağa başladılar. Fərhad xan Səfəvi ordusunun baş komandanı (sipərsalar) təyin edildi, onun qardaşı Zülfüqar xan Səfəvi Azərbaycanının bəylərbəyi oldu.

Ərdəbil hakimi təyin olunmuş Zülfüqar xan qardaşı Əlvənd Sultanı Lənkəran hakimi fəzifəsinə irəli çəkdi. Lakin Əlvənd xan öz vəzifəsinin icrasına başlaya bilmədi, çünki Astara hakimi Həməzə xan Lənkəranı və ətraf əraziləri ələ keçirmişdi. Əlvəndin Lənkərana hakim təyin olunması xəbərini almış Həməzə xan hökumət qoşunlarına qarşı çıxış etdi. Lakin qiyamçı məğlub oldu və talış dağlarında tikilmiş Sindan qalasında gizləndi. Qala mühasirəyə alındı, talışlar müqaviməti dayandırdılar. Həməzə xan Şirvana getdi, oradan isə qaçaraq osmanlılara sığındı.

Beləliklə 1593-cü ildən etibarən Səfəvi dövlətinin tərkibində qalmış bütün Azərbaycan əraziləri vahid bəylərbəylikdə birləşmişdir. Fərhaq xan Qaramanlı və Zülfüqar xan Qaramanlı Səfəvi Azərbaycanını növbə ilə idarə edirdilər. Bəylərbəyliyin maddi əsasının möhkəmləndirmək məqsədilə Şah Abbas bəylərbəyi və Şeyx Səfiəddin məqbərəsinin vəqf mülklərinin mütəvəllisi vəzifələrini birləşdirdi. 1594- ildə bu fəzifələr Fərhad xanın ixtiyarına verilmişdir. (7.266)

1603- cü il 21 oktyabrda Şah Abbas yürüşə başladı və Təbrizi Osmanlı qoşunundan azad etdi. Beləliklə Cənubi Azərbaycan vilayətlərinin taleyi həll edildi və vilayətlərə yeni hakimlər təyin edildi. Təbrizin idarə edilməsi Zülfüqar xan Qaramanlıya tapşırıldı.

I Şah Abbas özü Qızılbaşlar ordusunun başında Osmanlılara qarşı vuruşurdu. Vuruşmaların birində şahın vəziyyəti ağırlaşır. Çoxsaylı Osmanlı ordusu onu mühasirəyə alır. Elə bu zaman toz-duman içində bir qoşun yaxınlaşır. Qaravul şaha xəbər gətirir ki, bəs arxadan yağı qoşunu hücumə keçib. Şah gələn qoşunu gözdən keçirib deyir: -Gələn Həzrət Əlinin qoşunudur, önündə də Zülfüqarı.

Zülfüqar xan Qaramanlı böyük qoşunla özünü yetirib şahı mühasirədən xilas edir. 1607-ci il iyunun 27-də Zülfüqar xanın qoşunu Şamaxının qala bürcünü tutdu.

Zülfüqar xan şahın fərmanı ilə Şirvana hakim təyin edilir (1.146. 7. 283). 1607-ci ildən 1611-ci ilədək Şirvana başçılıq edir. 1611-ci ildə dağstanlıların qəfil basqını zamanı döyüşdə öldürülür.

Beləliklə, XVII əsrin əvvəllərində dörd il davam edən Səfəvi- Osmanlı müharibələrinin birinci mərhələsi Səfəvilərin tam qələbəsi ilə başa çatdı. Bütün Azərbaycan, Şərqi Gürcüstan, Qərbi Azərbaycan və Kürdüstan, qismən Dağıstan uzun müddət I Şah Abbasın hakimiyyəti altında qaldı.

XVII əsrin ikinci yarısında Azərbaycanın siyasi həyatında xüsusilə nəzə çarpan hadisə baş verməmişdi. Əsasən dinc inkişaf şəraiti ilə əlamətdar olan bu dövrdə də Azərbaycan ərazisi inzibati bölgüsünə görə 4 iri vilayətdən ibarət idi. (Təbriz, Çuxursəd, Qarabağ ə Şirvan) Bu vilayətləri bəylərbəyilər idarə edirdilər. Bəylərbəyilər yerlərdə ali hakimiyyətin başlıca nümayəndələri idilər. XVII əsrin əvvəllərində bəylərbəyi vəzifəsinə hərbi uğurlar, qabiliyyəti ilə tanınmış görkəmli sərgərdəmlər təyin edilirdisə, nisbi sakitlik dövründə həmin fəzifəni hərbi və inzibati cəhətdən səriştəsiz səxslər tutmağa başladılar.

Qeyd edək ki, bəylərbəyilik dövründə Qaramanlılar Qarabağın hər yerində qərar tutmuşdular. Bu dövrdə Qarabağın siyasi həyatı sabitliyi ilə səciyyəvi olmuş, Səfəvi dövləti həyatında baş vermiş ağır böhran prosesi bu vilayətin inkişafına az təsir göstərmişdir.

Bir-birini əvəz edən Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu və Qızılbaş-Səfəvi dövlətlərini quran və yaşadan Azərbaycanlılar olmuşdur.

Xalqımızın tarixində Səfəvilər dövlətinin əhəmiyyəti bir daha ondadır ki, Azərbaycan dilinin ilk dəfə dövlət dili səviyyəsinə qalxması, diplomatik yarışmalarda işlədilməsi məhz bu dövrə aiddir.

Azərbaycan Səfəvi dövlətinin yaranması, habelə mərkəzləşmiş siyasi qurumun quvvətlənməsi ilə əlaqədar xalqın mədəniyyəti də xeyli inkişaf etdi. Sozsüz ki, bu inkişafda Qaramanlı tayfasının da əməyi az olmamışdır.

XVIII əsrin ortalarında Azərbaycanda bir-biri ilə rəqabət aparan çoxsaylı müstəqil xanlıqlar meydana gəldi. İran və Rusiyanın Azərbaycana qarşı qəsbkar niyyətləri həyata keçməyə başladı.

1593-cü ilə bağlı Osmanlı "təhrir dəftəri"ndə yazılır: "Böyükçay və Cisri- Xocabazarı ilə Abi-Kür nəhri məzburunda xudai tut toxmaçarı olub, qədimdən Qaramanlı və Kəsəmənli camaatlarının və Kəlbəli bəyin mülkü imiş (Bax: F. M. Qırzioğlu. 1593 (h.1001) il Osmanlı vilayət təhrir dəftərlərində anılan Gəncə-Qarabağ sancaqları "ulus" və "oymaq"ları. Atatürk Universitetinin ədəbiyyat fakültəsinin araşdırma dərgisi. Əhməd Cəfəroğlu. Özel sayı. Anqara. 1979. səh. 207.). Yenə həmin dəftərlərdə qeyd edilir ki, Axstabad nahiyəsinin Yalnız ağac kəndində Qaramanlı camaatı əkinçiliklə məşğul olur. Həmin nahiyənin Xanlıq kəndində Qaramanlı tayfasının Rüstəmoğlu camaatı əkinçiliklə güzəran keçirmişlər. Axstabad nahiyəsinin digər yerlərində də Qaramanlı elinin camaatı yaşayırmış. O camaata əmir Heydər ağa və Kəlbəli bəy başçılıq edirmiş. Bölgədə qərar tutan Xəlifəli oymağı da Qaramanlı elinə bağlıymış. Deməli Qazax və Akstafa bölgələrində digər ellərlə yanaşı Qaramanlılar da yaşayıblar. Qazaxlı şair Mustafa ağa Arif yazırdı:

Dad eylərəm, yetən yoxdu fəryada,
Dərdim olur günü gündən ziyada,
Ağlaram hər zaman düşəndə yada,
Bizim Qazax-Qaramanlar, ağlaram...

Qaramanlı eli əvvəlcə müstəqil olmuş, sonra Qaraqoyunlu tayfa ittifaqına qoşulmuş, Qaraqoyunluların süqutundan sonra Ağqoyunlu tayfa ittifaqına qatılmış, Ağqoyunluların tarix səhnəsindən getdiyindən sonra Qızılbaş tayfa ittifaqına birləşmişdi. Qaramanlı tayfasının izlərinə Azərbaycanın müxtəlif ərazilərində rast gəlinir.

Aparığımız tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, Yevlax rayonu ərazisində Qaramanlı kəndi, Neftçala rayonu ərazisində Yuxarı, Orta və Aşağı Qaramanlı, qərbi Azərbaycanın Göyçə mahalında Qaramanlı, Qazax rayonu ərazisində, Gürcüstanın Qarayazi və Qaraçöp mahallarında xeyli sayda Qaramanlıların yaşadıkları haqqında məlumatlar var. Ağdam rayonu ərazisindəki Qaramandağ oronimi (dağ adı) bu möhtəşəm qəbilənin haqqında çox mətləbləri açə bilər.

İSTIFADƏ EDİLƏN ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədov S. Azərbaycan tarixi Bakı. 2002
2. Петрушевский И.П. Государства Азербайджана в XV в. Сб. Статей по истории Азербайджана, Вип. 1, Баку, 1949,
3. Ефендиев О.А. Гарабах в составе...,).
4. Хавафи Фасих. Муджмали Фасихи. Перевод, предисловие и указатели Д.Ю.Юсуповой, Ташкент, 1980.

5. Ефендиев О.А. "Всеобщее историе Хафиза Абру как источник по истории Загафазийа первой четверти XV в. источниковедческие разискание 1979. Тбилиси, 1984, с.
6. Tehrani Ə. Kitabı-Diyarbəkriyyə. Bakı. 1998.
7. Azərbaycan tarixi XIII-XVIII əsrlər 3 cild Bakı 2007.
8. Bünyatov Z. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə. Bakı 1989.
9. Məmmədova F. Azərbaycanın siyasi tarixi və tarixi coğrafiyası. Bakı. 1993.
10. Məmmədov Ə. Şah İsmayıl Xətayi. Bakı 1961
11. İbrəhimov C. Qaraqoyunlu dövləti Bakı 1948
12. Nəcəfov T.H. Qaraqoyunlu və Ağqoyunlu dövlətlərinin siyasi tarixinin türkiyə tarixşünaslığında tədqiqinə dair "Azərbaycan tarixinin problemləri" bakı 1993.
13. Qızılbaşlar tarixi. Tərcümə və şərhlər M.Ə. Məhəmmədinindir. Bakı, 1993.
14. Əfəndiyev Q. Ə. Azərbaycan Səfəvilər dövləti Bakı 1993.

HASRAT SHİHALİYEV

THE QARAMANLI TRIBE

This article deals with the tribes which participated in the ethnogeny of the Azerbaijan people - Qaramanli tribe and all their activities during the Aghqoyunlu Qaraqoyunlu moreover Safavi pover times. The article talks about the process spreading out of the Qaramanli tribe in the Azerbaijan goeography.

ХАСРАТ ШИХАЛИЕВ

ПЛЕМЯ КАРАМАНЛЫ

В статье повествуется о племени Караманлы, одном из племен, участвующих в этногенезе азербайджанского народа, и его существовании в период Каракочюнулу, Агкочюнулу, а также в период правления Сефевидов. В статье дается информация о географии распространения племени Караманлы в Азербайджане.

Rəyçilər: t.e.d. İ.İsmayılov, t.ü.f.d. Ə.Əliyev

AMEA Arxeologiya və etnoqrafiya İnstitutunun "İlk orta əsrlər arxeologiyası" şöbəsinin 10 fevral 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №2).